

Najstaršie vyobrazenie a plán Levíc

Matúš MARTINÁK

ABSTRAKT: V roku 1574 zostavil Paolo Angielini reprezentatívny atlas obsahujúci mapy, plány a vyobrazenia uhorských a chorvátskych protitureckých pevností. Atlas bol kópiou staršej verzie, ktorú zostavil Natale Angielini pre Dvorskú vojenskú radu vo Viedni. Jednou zo zobrazených lokalít z územia dnešného juhozápadného Slovenska boli aj Levice s hradom a opevnenou časťou mesta. Na základe stavebno-historickej a historickej analýzy je možné datovať verne zachytenú podobu Levíc približne do rozmedzia rokov 1560 až 1570. Jej hodnovernosť, ako ukázali dávnejšie i novšie pamiatkové výskumy, je dôležitá aj vo vzťahu k otázkam pamiatkovej ochrany predpokladaných nehnuteľných archeologických nálezov. Grafické zobrazenia tohto charakteru môžu objasniť podobu a stavebno-historický vývoj fortifikačnej architektúry, ale môžu tiež zohrať úlohu pri plánovaní predstihových archeologických výskumov v historickom jadre mesta.

KLÍČOVÁ SLOVA: fortifikačná architektúra; juhozápadné Slovensko; Levice; plán, vyobrazenie

The oldest depiction and map of Levice

ABSTRACT: In 1574, Paolo Angielini compiled a representative atlas containing maps, plans, and depictions of Hungarian and Croatian anti-Turkish fortresses. The atlas was a copy of an older version compiled by Natale Angielini for the Court Military Council in Vienna. One of the localities shown from the territory of today's southwestern Slovakia was Levice and included a castle and a fortified part of town. Based on a building historical and historical analysis, the faithfully depicted appearance of Levice can be dated to approximately the years 1560 to 1570. Its authenticity, as shown by earlier and newer heritage research, is also important in relation to issues of heritage protection of presumed immovable archaeological finds. Graphical representations of this character can clarify the appearance and building history of fortification architecture, but they can also play a role in planning archaeological excavations in the historic core of the city.

KEYWORDS: fortification architecture; southwestern Slovakia; Levice; plan, illustration

Levice, ležiace na území dnešného juhozápadného Slovenska v severnej časti Podunajskej nížiny, patria k tým slovenským mestám, ktoré disponujú z obdobia 16. až 17. storočia väčším počtom dobových vyobrazení, vedút a plánov. Ich vytvorenie súviselo so zachytením podoby renesančne prestavovaného stredovekého hradu, ktorý sa stal v 2. polovici 16. storočia súčasťou reťazca protitureckej obrannej línie a zohrával dôležitú úlohu v obrane stredoslovenských banských miest. Opevnené však bolo aj nadväzujúce podhradné mestočko, ktorého drevozemné opevnenie postupne nahrádzali kamennými úsekmi hradieb. Vznik vedút však súvisel aj s protitureckou bitkou pri Leviciach, ktorá sa odohrala v roku 1664.

Postupná digitalizácia zbierok zahraničných archívov prináša v posledných rokoch množstvo doteraz neuverejnených materiálov, v tomto prípade plánov a vyobrazení, ktoré poskytujú nové poznatky k poznaniu podoby fortifikačnej architektúry. Dokazuje to nielen nedávny prípad publikovaného najstaršieho vyobrazenia

hradu Muráň,¹ ale aj ešte donedávna neznáme vyobrazenie Levíc (obr. 1).

Okolnosti vzniku reprezentatívneho viedenského atlasu a doterajšie poznatky k Angieliniho plánu a vyobrazeniu Levíc

Na uhorskom a chorvátsko-slavónskom pohraničí sa v 60. až 70. rokoch 16. storočia uskutocnili prvé pravidelné vojenské mapovania, a to za spolupráce talianskych staviteľov pevností Angieliniovcov.² Tí v 70. rokoch 16. storočia vytvorili päť dnes známych atlasov. Z nich sa dva dnes nachádzajú vo Viedni, jeden v Karlsruhe a dva v Drážďanoch.³ V atlasoch sa okrem máp nachádzali aj plány a vyobrazenia protitureckých pevností.

Blížším okolnostiam vzniku, autorstve, ako aj datovaniu spomínaných atlasov sa komplexne venoval podrobne Géza Pálffy vo svojej monografii, a aj preto v úvode len zopakujeme ním publikované informácie.⁴ Začiatkom 70. rokov 16. storočia pracoval Natale Angielini, čiastočne aj so svojim synom Paolom a asi

aj bratom Nicolom, na zostavení atlasu, do ktorého kopírovali pôdorysy a vyobrazenia dôležitých pohraničných pevností. G. Pálffy predpokladá, že tento originál od Natale Angieliniho, ktorý bol pravdepodobne hotový už v roku 1572 a odovzdaný Dvorskej vojenskej rade vo Viedni, sa nezachoval, prípadne ešte čaká na svoje objavenie.⁵ Väčšina plánov a vyobrazení, z ktorých Angielini pri jeho zostavovaní vychádzal, ale zrejme nebola ním pôvodne

■ Poznámky

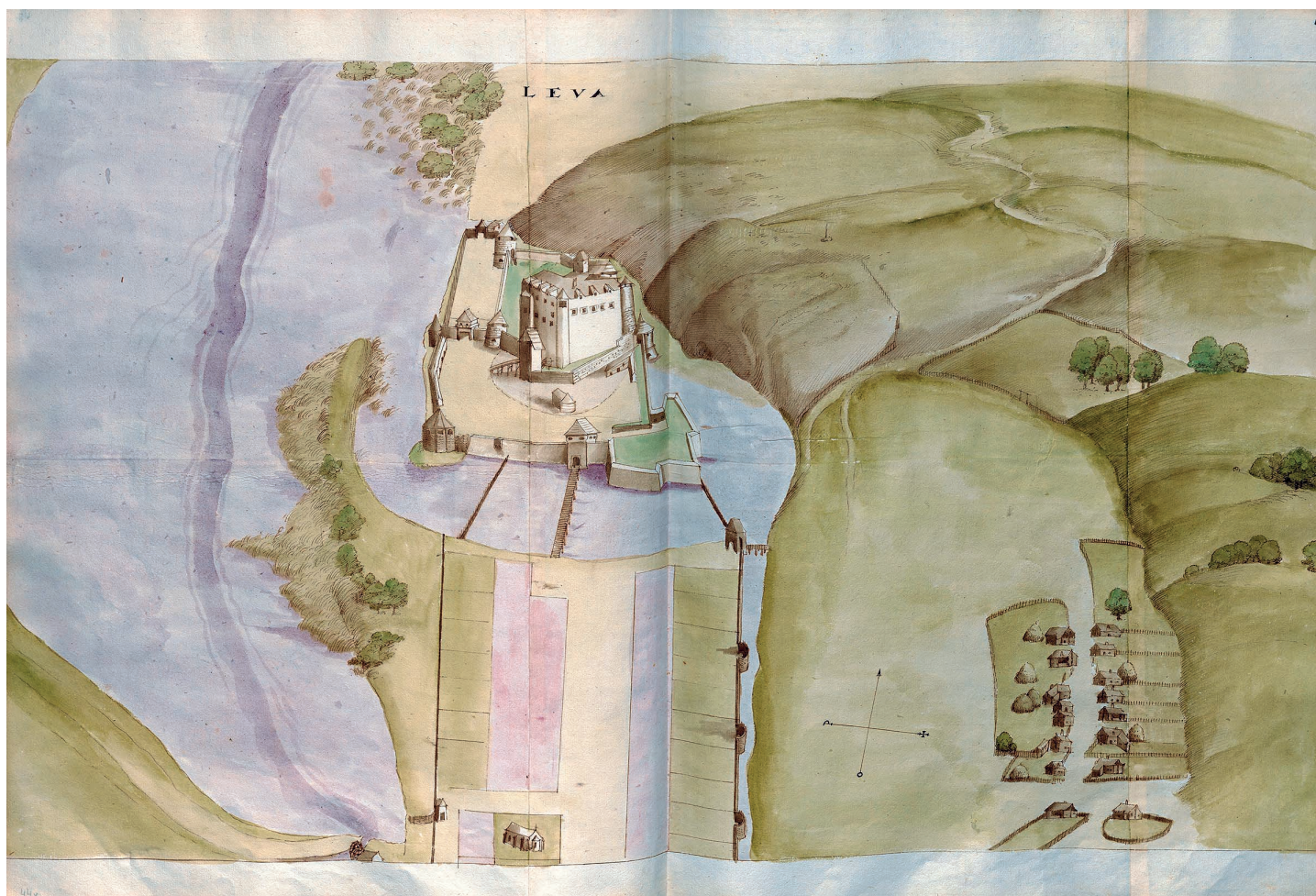
1 Martin Bóna – Monika Tihányová, Najstaršie vyobrazenie hradu Muráň, *Pamiatky a múzeá* LXIV, 2015, č. 2, s. 2–8.

2 Géza Pálffy, Obrana strednej Európy pred osmanskotureckou expanziou, in: Ivan Rusina (ed.), *Renesancia*, Bratislava 2009, s. 18–27, cit. s. 26.

3 Géza Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie in der Habsburgermonarchie Pálffy*, Budapest 2011, s. 64–72.

4 Ibidem, s. 64–72.

5 Ibidem, s. 66–68.

1

Obr. 1. Perspektívne vyobrazenie Levického hradu a opevneného mesta. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 8609, fol. 45r.

nakreslená a sú výsledkom práce talianskych a rakúsko-nemeckých odborníkov. V atlase sa nachádzali pôdorysy pevností, ktorých význam bol v tom čase dôležitý, alebo tých, ktorých pôdorysy boli v tom čase dostupné.⁶

Z originálneho a nateraz bližšie neznámeho Angieliniho atlasu bolo vyhotovených niekoľko jeho kópií. Na základe hlbšej analýzy predkladá G. Pálffy vznik pre nás dvoch dôležitých atlasov, dnes uložených v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni, medzi augustom 1572 a decembrom 1574.⁷ Reprezentatívnejší atlas (Cod. 8609) bol zrejme neúplnou kópiou prvotného a dnes bližšie neznámeho Angieliniho atlasu a zostavil ho pravdepodobne Nataleho syn Paolo Angielini v decembri 1574.⁸ Z územia dnešného Slovenska sa vo viedenskom atlase (Cod. 8609) nachádzajú pôdorysy alebo perspektívne zobrazenia hradov a pevností Komárno, Nové Zámky, Šurany, Komjatice, Levice, Pukanec, Krupina, Čabraď, Košice, Šarišský hrad a Krásna Hôrka. V reprezentatívnej verzii atlasu

vo Viedni sa okrem plánu Levíc nachádza aj ich perspektívne vyobrazenie.

V slovenskej literatúre bola existencia Angieliniho plánov v archíve v Karlsruhe, vrátane plánu Levíc, spomenutá Františkom Sedlákom už v roku 1979, vtedy ešte bez prisúdenia ich autorstva Angielinimu.⁹ Tieto plány komplexnejšie následne publikoval György K. Balla, pričom sa medzi nimi po prvýkrát ocitol publikovaný aj plán Levíc, ktorého autorstvo bolo prisúdené Nicolovi Angielinimu, s datovaním do rokov 1572 až 1573.¹⁰ Bližšiu analýzu publikovaného plánu hradu v Leviciach zo stavebno-historického pohľadu poskytol až Martin Bóna, ktorý podľa neho opísal podobu hradu v 60. rokoch 16. storočia,¹¹ neskôr aj vo vzťahu k renesančným prestavbám hradu.¹² V porovnaní s verziou viedenského nákresu Levíc (Cod. 8609) možno jednoznačne tvrdiť, že G. K. Ballom publikovaná verzia z Karlsruhe je menej presná, schematickejšia a nezachytáva, aspoň v publikovanej verzii, ani celý rozsah primárneho nákresu (obr. 2).

Aj druhý, menej obsiahly atlas vo Viedni (Cod. 8607) obsahuje plán Levíc, no perspektívny pohľad v ňom chýba. Plán je oproti tomu v reprezentatívnom atlase (Cod. 8609) sche-

matickejší a niektoré stavby (polkruhové bašty mestského opevnenia) či detaily ani nezobrazuje.

Tak ako aj iné z týchto plánov, aj plán Levíc bol viackrát skopírovaný inými autormi do ďalších verzií, ktoré sa už výraznejšie odkláňajú od viedenskej verzie (Cod. 8609) svojou sche-

■ Poznámky

⁶ Ibidem, s. 67–68.

⁷ Ibidem, s. 69–70. Ide o atlasy: in: Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8609 HAN MAG (ďalej len Cod. 8609); in: Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8607 HAN MAG (ďalej len Cod. 8607).

⁸ Pálffy, Die Anfänge der Militärkartographie (pozn. 3), s. 69–70.

⁹ František Sedlák, Mapy a plány k územiu Slovenska za protitureckých vojen v generálnom krajinskom archíve v Karlsruhe, *Slovenská archivistika* 14, č. 1, 1979, s. 185–192.

¹⁰ György Kisari Balla, *Karlsruhei térkép a török háborúk korából*, Budapest 2000, s. 186, 561.

¹¹ Martin Bóna – Miroslav Plaček, *Encyklopédia slovenských hradov*, Bratislava 2007, s. 176.

¹² Martin Bóna, Hrad Levice, in: Ivan Rusina (ed.), *Renescancia*, Bratislava 2009, s. 745–746.

2

3

Obr. 2. Plán Levického hradu a opevneného mesta. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 8609, fol. 43r.

Obr. 3. Celkový pohľad na stredovekú ruinu hradu z juho-východu. Foto: Matúš Martinák, 2011.

matickosťou a aj doplnkami.¹³ Existencia perspektívneho pohľadu na Levice vo viedenskom atlase naopak v slovenskej literatúre nerezonovala a nateraz sa zdá, že ani nebola skopírovaná do iných verzií atlasov.

Analýza plánu a vyobrazenia z reprezentatívneho viedenského atlasu

Pri analýze plánu budeme vychádzať z hodnotnejšej verzie nachádzajúcej sa v reprezentatívnom a obsiahlejšom viedenskom atlase (Cod. 8609), v ktorom sa nachádza aj perspektívny pohľad na hrad a mesto zachytávajúci stav

v 60. rokoch 16. storočia. Levice boli v tomto čase už sídlom tzv. banského pohraničného kapitanátu, ktorý mal za úlohu chrániť dolno-uhorské banské mestá.¹⁴

Plán a perspektívne vyobrazenie Levíc sú realizované technikou kolorovanej perokresby so šrafami. V prípade plánu v mierke autor v pôdorysnom zobrazení rozlišoval drevené konštrukcie (palisádové opevnenie, mosty) v hnedej a murované v červenej farebnosti. Okrem severky je doplnený aj grafickou mierkou, ktorá však v prípade perspektívneho pohľadu chýba. Oba dokumenty dopĺňa nápis LEVICA.

Vznik najstaršieho stavebného jadra hradu možno na základe písomných prameňov, ako aj archeologických nálezov, vymedziť nateraz do záveru 13. až začiatku 14. storočia.¹⁵ Jeho pozostatkom je tzv. stredný a horný hrad, ktorý

je rozložitý situovaný na skalnom ostrohu a už od začiatku 18. storočia sa nachádza v stave ruiny.¹⁶ Táto časť hradu neskôr zanikla v podstatnom rozsahu a bola odkrytá vo viacerých etapách v priebehu 20. storočia. Autor plánu ju zaznamenal schematicky, a to zakreslením obrysov objektov a murív po ich obvode, no najmä šrafami plošne naznačujúcimi skalné bralo. Dôvodom, prečo sa nepokúsil o dôslednejšie zakreslenie pôdorysnej dispozície, mohlo byť celkom určite komplikované rozloženie výškových úrovní jednotlivých objektov, ale aj zložitost' pôdorysu.

Poznatky, ktoré chýbajú kvôli nedôslednému zakresleniu na pláne, dopĺňa perspektívny pohľad zachytávajúci pohľad na hrad, mesto a ich bezprostredné okolie z juhovýchodu. Z najstaršej časti hradu, ktorú tvoril gotický palác situovaný na vrchole skalného brala, je na perspektívnom pohľade zobrazená azda jeho valbová strecha.¹⁷ Táto časť hradu je však v zobrazení zachytená najviac schematicky, a aj preto je ťažké k jednotlivým dodnes v teréne zachovaným objektom priradiť ich podobu. Pozornosť si však zaslúži z hradného jadra vyčnievajúca hranolová veža s valbovou strechou dominantne prevyšujúca hrebeň strechy dolného paláca. Aj pri nej je však ťažké určiť, ktorá z veží bola takto zobrazená. Je málo pravdepodobné, že by išlo o ranogotickú hranolovú vežu chrániacu studňu, ktorá sa primýkala k takmer kolmej stene hradného brala zo severozápadu a zachytáva ju aj plán. Predpokladáme, že jej strechu pokrývala hmota horného paláca, čím ho nemohla výškovo prevyšovať, a teda sa uplatniť pri perspektívnom pohľade z juhu.¹⁸

■ Poznámky

13 Pozri napr.: György Kisari Balla, *Törökkori várrajzok Stockholmban*, Budapest 1996, s. 51, 88; tiež atlas z Mníchova s názvom *Piante di fortezze d'Italia, d'Ungheria, di Fiandra e di Francia*. In: Bayerische Staatsbibliothek München, sign. Cod.icon. 141, fol. 42.

14 Pálffy, *Obrana strednej Európy* (pozn. 2), s. 22.

15 Margaréta Pölhössová, *Nové objavy z oblasti archeológie v okrese Levice (1983–1984)*, *Vlastivedný spravodaj Tekovského múzea v Leviciach* 11, 1986, s. 9; Ján Lukačka, *Levice v stredoveku*, in: *Levice – monografia mesta*, Banská Bystrica 2016, s. 38–46, cit. s. 41.

16 Klára Dóka, *Levice v období Esterházyovcov (1688–1867)*, in: Marta Švolíková (ed.), *Levice – monografia mesta*, Banská Bystrica 2016, s. 59–66, cit. s. 59.

17 K stavebnému vývoju hradu pozri: Bóna – Plaček, *Encyklopédia slovenských hradov* (pozn. 11), s. 173–177.

18 Podobu studňovej veže pri pohľade zo severovýchodu zachytáva aj vyobrazenie J. Ledentua, kde valbová strecha studňovej veže neprevyšuje hmotu horného paláca. Vyobrazenie publikované in: Martin Bóna – Michal Šimkovic,

K lepšiemu pochopeniu toho, čo autor zobrazil, prispieva aj vzájomné porovnanie s pohľadom na hrad a mesto od Johanna Ledentua zo severovýchodu z obdobia okolo roku 1639.¹⁹ Musíme však pripustiť a akceptovať, že podoba niektorých objektov sa v rozmedzí rokov 1560 až 1639 počas prestavieb radikálne zmenila. Podľa porovnania vieme, že južnému čelu najstaršej časti hradu dominuje na vyobrazení z viedenského atlasu monumentálna niekoľkopodlažná hmota dvojkrídlového dolného paláca. Obe krídla dosahovali jednotnú výškovú úroveň a jeho valbovú strechu členilo niekoľko strešných vikierov. Vyobrazenie poskytuje zásadné poznatky k podobe a účelu trojice dodnes mohutne dochovaných hmôt murív na južnom obvode stredného hradu. Masívna plná murovaná polygonálna podnož uprostred dolnej časti stredného hradu je pozostatkom polygonálneho rizalitu. Ten výškovo dosahoval hornú úroveň dolného paláca a v najvyššom podlaží presvetľovalo jeho vnútorný priestor reprezentatívne pravouhlé okno. Aj dodnes zachované mohutné opláštenie na juhozápade malo pôvodne charakter akéhosi oporného piliera juhozápadného nárožia dolného paláca. Vyobrazenie dokumentuje, že už v 16. storočí existovala aj mohutná, niekoľko metrov vysoká štítová hradba na severovýchode, ktorá sa obracala oproti stojacemu skalnému masívu. Jej zaoblený juhovýchodný brit slúžiaci zrejme na vrchole ako pozorovacia a obranná vežička mal kuželovú strechu. Výzor hradného jadra zachytený na pohľade, ktorého rozsah a podobu predurčili stiesnené podmienky hradného brala a do ktorého sa premietli neskorostredoveké a ranonovoveké stavebné úpravy, dobre vystihuje aj neskorší opis v prehľade cisárskych pevností v Uhorsku z roku 1576, ktorý hovorí, že „*Levice majú malý záмок na skalnatom vrchu*“ (obr. 3).²⁰

Perspektívny pohľad a plán poskytujú dostatok poznatkov aj k dnes už zaniknutému a málo známemu parkánovému opevneniu, ktoré chránilo stredoveké jadro z juhu a juhovýchodu. Priebeh opevnenia zachytil sondážny archeologický výskum v 80. rokoch 20. storočia. Výsledky archeologického a nadväzujúceho architektonicko-historického výskumu neboli žiaľ dodnes komplexne publikované, a preto sme zväčša odkázaní len na poznatky vyplývajúce z archívneho geodetického zamerania odkrytých architektur a fotografií.²¹ Parkánová hradba sa na severovýchode pripojila k valcovej bašte a následne rovným úsekom smerovala na juhozápad, kde sa zalomila a podľa archeologického odkrytia v mierne zalamovaných úsekoch smerovala k západnej hranolovej bránovej veži. Okolo celého vonkajšieho obvodu hradby prebiehala ešte aj v 2. polovici 16. st.

ročia zrejme už len suchá priekopa. V strede jej južného úseku je na vyobrazení zakreslená nateraz neznáma stavba v čele s valcovou(?) baštou a kuželovou strechou. Bránová veža opevnenia na západe bola opretá severovýchodným nárožím o hradné bralo, čo dodnes dokumentujú početné záseky v skale.²² Prístupná bola zo západu cez mierne stúpajúci drevený most, ktorý ústil do prejazdu, z ktorého bolo možné vojsť do priestoru parkánu alebo sa severnou bránou dostať do menšieho nádvorja, odkiaľ viedla dvojica vstupov – jeden do severného predhradia a druhý do samotného hradného jadra (obr. 4).

Severné predhradie vymedzené z juhu krátkym, zo západu rovným dlhým a zo severu zalamovaným úsekom hradby nebolo zastavané a v jeho priestore sa k takmer kolmému hradnému bralu primýkala len hranolová veža chrániaca vo svojom interiéri studňu. Pohľad a plán zachytávajú aj trojicu valcových bášť, ktoré boli pôvodne posadené na severozápadné, juhozápadné a juhovýchodné nárožie vonkajšieho okruhu opevnenia v neskej gotike.²³ Z ich zobrazenia vyplýva, že boli minimálne dvoj až trojpodlažné, členené na exteriérovom pláši kordónovou rímsou a zastrešené kuželovými strechami, pod ktorými sa nachádzali ešte strielne. Strielne v nižších podlažiach mali smerom do exteriéru segmentové záklenky, ktoré dávnejší výskum zdokumentoval v prípade severozápadnej bašty. Jedna z týchto strielní je dodnes viditeľná aj zo strany južného nádvorja v murive juhovýchodnej bašty. Minimálne v prípade severozápadnej bašty, ktorú identifikoval výskum v 80. rokoch 20. storočia,²⁴ možno na základe vyobrazenia povedať, že jej interiér bol prístupný cez vstup vo vyššom podlaží.

Zobrazenie veľkého južného predhradia dokladá, že určite existovalo už prinajmenšom od 1. polovice 16. storočia, a dá sa predpokladať, že vo forme nejakých predsunutých, azda drevozemných opevnení aj skôr. Zobrazené opevnenie tvoriace kombináciu staršieho palisádového a moderného kamenného opevnenia dokladá jeho postupnú etapovitú výstavbu, ktorú priamo doložili nedeštruktívne prieskumy aj na juhovýchodnom bastióne a nadväzujúcej južnej hradbe predhradia.²⁵ Etapovitá výstavba moderných opevnení starších hradov nie je, zvlášť v prípade hradov protitureckej obrannej línie, v období ku koncu 1. polovice a v priebehu 2. polovice 16. storočia na Slovensku výnimočná. Podobne ju doterajšie výskumy doložili aj v prípade hradu Divín²⁶ a Filakovo.²⁷

Na východe sa opevnenie predhradia pripájalo k juhovýchodnej valcovej bašte rovným úsekom hradby, za ktorou sa zo strany nádvorja nachádzal delostrelecký násyp. Pred juhovýchodnou baštou na južnom nádvorí zobrazuje

4

Obr. 4. Pohľad na archeologicky odkrytú časť zaniknutého parkánového opevnenia hradu v napojení na juhovýchodnú valcovú baštu. Foto: Archív Tekovského múzea, Levice – Elena Košíthová, 1983.

■ Poznámky

Fortifikačná architektúra, in: Ivan Rusina (ed.), *Renesancia*, Bratislava 2009, s. 264–271, cit. s. 266.

¹⁹ Pozri tiež pozn. 18.

²⁰ Vladimír Segeš – Božena Šedová (edd.), *Pramene k vojenským dejinám Slovenska II/1. 1526–1648*, Bratislava 2015, s. 139.

²¹ K archeologickému výskumu bližšie pozri: Margaréta Pölhösová, *Výskum Levického hradu, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1983, 1984*, s. 187–188, 298. Podľa ústnej informácie Mgr. Margáryty Nováckovej architektonicko-historický výskum realizoval Ing. arch. Ivan Staník.

²² Matúš Martinák, *Stavebný vývoj hradu Levice* (diplomová práca), Katedra dejín a teórie umenia FF TU, Trnava 2017, s. 65–68.

²³ Ivan Gojdič – Silvia Paulusová, *Levice – horný a stredný hrad, architektonicko-historický výskum* (nepublikovaný strojopis), Bratislava 2007, s. 36. Za možnosť čerpať z nateraz nepublikovaného výskumu ďakujeme Ing. arch. Ivanovi Gojdičovi.

²⁴ Andrej Fiala, K problematike záchran, konzervácie i obnovy hradu v Leviciach, *Pamiatky – príroda* XIII, 1982, č. 4, s. 21.

²⁵ Martinák, *Stavebný vývoj hradu* (pozn. 22), s. 57–58.

²⁶ Stavebné etapy prebiehali od roku 1550 až do roku 1575. In: Ján Sivok – Michal Šimkovic, *Divín – svedkovia histórie*, Divín 2009, s. 23, 32–36.

²⁷ Bližšie pozri: Michal Šimkovic – Attila Agócs, *Hrad Filakovo*, Filakovo 2009, s. 22–24.

5

Obr. 5. Plán Levického hradu a opevneného mesta. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 8607, fol. 28r.

vyobrazenie ďalší, bližšie neznámy dvojkrídlový objekt so sedlovou strechou, ktorý ale plán opäť nezachytáva. Juhovýchodné nárožie predhradia zakončoval moderný a mohutný murovaný bastión s ušnicou, ktorého návrh na výstavbu je pripisovaný architektovi Sigismondovi de Pretta de Pisa, ktorý v Leviciach pôsobil medzi rokmi 1554 až 1557.²⁸ Vnútnú časť bastiónu už vtedy vyplňali mohutné zemné násypy vymedzené azda palisádovými konštrukciami a plán zobrazuje aj dvojicu delových strielní na severnej a západnej strane bastiónu. Existenciu týchto strielní, ktoré boli v rámci neskorších stavebných úprav zamurované a znefunkčnené, potvrdili novšie obhliadkové prieskumy (obr. 5).²⁹

Čelo južného predhradia, ktoré bolo obrátené smerom do priestoru opevneného mesta, vymedzoval mierne zalamovaný úsek mohutného hradobného múru založeného na okraj vodnej priekopy, ktorý pokračoval na západ od juhovýchodného bastiónu. V tomto úseku sa nachádzal hlavný vstup do hradu v podobe masívnej hranolovej vežovej brány s prejazdom a vstupným padacím mostom, ku ktorému doliehal z mesta vedúci drevený most zasadený do priekopy. Brána dosahovala výšku dvoch alebo troch podlaží, pričom posledné z nich so strielňovými(?) otvormi bolo vysadené do vonkajších strán.³⁰ V otázke datovania plánu aj

vyobrazenia je zásadnou skutočnosť, že ešte nezachytávajú renesančnú palácovú stavbu orientovanú do čela predhradia, dnešný neskorobarokovo prestavaný tzv. Doboóvský kaštieľ, ktorého výstavbu datuje ešte aj dnes nápisová doska nad hlavnou vstupnou bránou do roku 1571.³¹ Tento fakt zároveň vymedzuje hornú hranicu datovania doby vzniku oboch grafických dokumentov pred zmienou rok 1571. Masívna južná hradba mala ešte vo svojej západnej časti aj smerom do priekopy orientovaný arkier. Na murovaný úsek hradby, ukončený na jej západnom konci mierne zošikmeným tvarom, bola v krátkom úseku napojená palisáda. Z juhozápadného nárožia predhradia vystupoval ešte v tomto období starší drevozemný polygonálny bastión zastrešený vysokou stanovou strechou, ktorý mal v hornej úrovni rozmerne delové strielne.

Západná strana opevnenia, ktorá sa napájala na juhozápadný bastión, mala zastaraný charakter a nepravidelným úsekom palisádovej hradby smerovala k západnej zaoblenej drevozemnej bašte s vysokou ihlanovou strechou. Je zaujímavé, že perspektívny pohľad zobrazuje za úsekom západnej palisádovej hradby z vnútornej strany bližšie neznámy pozdĺžny objekt kopírujúci jej priebeh, no plán ho nezachytáva. Na baštu sa z východu pripájal rovný úsek murovaného opevnenia, ktorý obsahoval aj hranolovú bránovú vežu s prejazdom. Podľa vyobrazenia jej horné podlažie lemovala z vonkajšej strany vysunutá drevená ochodza. Túto bránovú vežu, v 18. a 19. storo-

čí značne prestavanú, doložil aj pamiatkový výskum v 80. rokoch 20. storočia.³² Od bránovej veže sa krátky rovný úsek opevnenia napojil na juhozápadnú neskorostredovekú valcovú baštu.

Spomínaná bránová veža sprístupňovala ďalšie severozápadné predhradie nepravidelného pôdorysu, vymedzené palisádou. V jej severnom úseku sa nachádzala hranolová bránová veža drevenej konštrukcie s prejazdom. Vstupnú bránu sprístupňoval z vonkajšej strany drevený most, ktorý prechádzal cez vodnú priekopu a ústila k nemu cesta smerujúca zo severu. Toto dnes úplne zaniknuté severozápadné predhradie nebolo dodnes archeologicky identifikované, no spoľahlivo ho zobrazujú aj neskoršie plány a vyobrazenia zo 17. storočia.

Vo vzťahu k západnej a severnej časti obvodového palisádového opevnenia hradného komplexu je zaujímavý detail zachytený na plánoch. Plán v známejšom reprezentatívnom atlase (Cod. 8609) zachytáva slabo viditeľné, ceruzou načrtnuté obrysy zobrazujúce v mieste juhozápadného nárožia južného predhradia hrotitý bastión a od neho smerujúcu líniu rovnnej hradby až do jej zalomenia v mieste západnej drevozemnej bašte. Po zalomení pokračuje línia načrtnutej hradby rovným úsekom až k severozápadnej valcovej bašte. Plán v druhom, no menej známom viedenskom atlase (Cod. 8607) zachytáva ceruzou voľne naskicované neexistujúce opevnenie s bastiónmi v oveľa väčšej miere, ako tomu bolo v predchádzajúcom opísanom prípade. Jeden z trojice hrotitých bastiónov je zakreslený do juhozápadného nárožia južného predhradia, druhý je prudko vysunutý zo západnej línie opevnenia až do močaristého územia a tretí je vysunutý za zalomenie hradby severného predhradia. Môžeme len predpokladať, že tieto náčrty zachytávajú azda v rôznych verziách zamýšľané, no nakoniec nikdy neuskutočnené opevňovacie práce uplatňujúce vtedy moderné pevnostné prvky. Ako ukazujú doterajšie poznatky, v západnej línii opevnenia južného predhradia bola nakoniec postavená vysoká hranolová ve-

■ Poznámky

28 Bóna – Šimkovic, Fortifikačná architektúra (pozn. 18), s. 267.

29 Martinák, Stavebný vývoj (pozn. 22), s. 66–67.

30 Martinák, Stavebný vývoj (pozn. 22), s. 67.

31 Juraj Šedivý, *Historické nápisy a ich nosiče*, Bratislava 2018, s. 90.

32 Fiala, K problematike záchrany (pozn. 24), s. 22.

ža opatrená delovými strieľňami.³³ V jej interiéri sa dnes nachádza počas poslednej pamiatkovej obnovy prezentovaná dvojica kamenných portálov. Polkruhový portál so skosenou hranou v prízemí veže a pravouhlý už ranorenesančne pôsobiaci portál na jej poslednom podlaží s čiastočne sa pretínajúcimi prútmi sa ešte hlásia do obdobia doznievajúceho neskorého stredoveku. Tým zároveň vymedzujú akúsi dolnú hranicu datovania plánu a perspektívneho pohľadu do obdobia okolo roku 1560 (obr. 6).

Zásadné poznatky poskytuje plán a vyobrazenie aj k mestu, ktoré vzniklo ako podhradné osídlenie tiahnuce sa juhovýchodným smerom od hradu. Z oboch grafických dokumentov vyplýva, že už v 60. rokoch 16. storočia malo mesto palisádové opevnenie a z celkovej jeho opevnením ohradenej plochy sú zachytené približne jej tri štvrtiny. Existencia opevnenia mesta sa dá predpokladať už v 1. polovici 16. storočia. Jeho obnova či dostavba je písomne doložená v rokoch 1566 až 1567, kedy ňou boli zatažení nielen obyvatelia Levíc, ale aj poddaní zo širokého okolia.³⁴ Kongregačné protokoly uvádzajú v týchto rokoch povinnosť zaobstarávania drevených kolov na opevnenie.³⁵ Priestor medzi hradom a mestom predefinovala široká vodná priekopa, v ktorej sa na jej východnej aj západnej strane nachádzala drevená palisáda. Vstup do mesta zo severovýchodu zabezpečovala hranolová bránová veža s valbovou strechou vysunutá do severného nárožia plochy mesta a z dvoch strán na okraj vodných priekop. Bránu zo severovýchodu sprístupňoval drevený most zasadený do vodnej priekopy. V rovnakej línii severovýchodného úseku palisádového opevnenia sa nachádzala minimálne trojica polkruhových do vnútra otvorených bášť. Časť zo zvyškov tohto úseku palisádového opevnenia zrejme zachytili aj výkopové práce a výskum počas rozsiahlej výstavby v centre mesta v roku 2008, pričom výsledky zistení z výskumu neboli dodnes komplexne publikované.³⁶ Preto sme v tomto prípade naďalej odkázali len na skromné poznatky získané z archívnych fotografií odkrytých nálezov.³⁷

Protihlúh juhozápadnú časť opevnenia mesta tvorila rovnako rovná línia palisádovej hradby, v ktorej sa nachádzala druhá vstupná brána. Tú síce plán nezachytáva, no je zobrazená na perspektívnom pohľade. Za túto tzv. Balassovu bránu bol už v roku 1902 nesprávne označený bránový otvor,³⁸ ktorý vznikol až sekundárnym prebúraním čiastkovo zachovanej renesančnej hradby mestského opevnenia.³⁹ Tento úsek hradby bol až do svojho zbúrania v roku 1929 zachovaný v krátkom rozsahu na dnešnej

Mlynskej ulici.⁴⁰ Interpretácia dnes už nezachovaného otvoru ako jednej z mestských brán sa uvádza v literatúre až dodnes.⁴¹ Na perspektívnom pohľade je severozápadne od mlyna a kostola zobrazená hranolová bránová veža s prejazdom a pred ňou stojacím prebránim z drevenej palisády, ktorú možno stotožniť s vyššie spomínanou a dodnes nesprávne situovanou mestskou bránou. Z jej pozície zachytenej na vyobrazení možno tvrdiť, že bola situovaná až v miestach dnešného Kalvínskeho námestia a Záhradnej ulice. Bránová veža musela zaniknúť ešte pred polovicou 17. storočia, pretože na plánoch z 2. polovice 17. storočia už zobrazená nie je.

Vnútorňa zástavba mesta bola podľa perspektívneho zobrazenia už v 2. polovici 16. storočia rozvrhnutá do geometrickej siete, ktorú dokumentujú aj neskoršie vyobrazenia a plány zo 17. storočia.⁴² Vznik takéhoto rozvrhu ulicovej siete, ktorému sa ešte naďalej vymykala stredoveká orientácia pozdĺžnej osi kostola, možno predpokladať v súvislosti s výstavbou opevnenia mesta zachyteného na pláne. Vyobrazenie nedáva ale odpoveď na to, akého charakteru bola v tomto období vnútorná profánna zástavba mesta. Tá bola v jednom rade koncentrovaná pozdĺž severovýchodnej strany a v širšej ploche na juhozápadnej strane mesta. V okolí kostola sa zástavba nachádzala až v blízkosti opevnenia. Hlavnú pozdĺžnu os opevneného priestoru tvorila široká plocha, ktorej líniu čiastočne zachováva dnešná ulica sv. Michala. Na ňu sa ešte kolmo napájala bočná komunikácia prechádzajúca pozdĺž severozápadnej strany kostola smerujúca k mestskej bráne. Neskoršie vyobrazenia od Johanna Ledentua v mestečku dokladajú už murovanú zástavbu domov.

O stredovekej sakrálnnej stavbe v podhradnom mestečku sme mali donedávna iba strohé správy. Vyobrazenie z viedenského atlasu vôbec ako jediné nateraz poskytuje bližší obrazový prameň k jej podobe. Kostol je zobrazený ako jednolodňová stavba so sedlovou strechou a sústavou oporných pilierov po obvode lode. Pôdorysný tvar nižšej svätyne je nateraz ťažké odhadnúť. Pozícia kostola rešpektuje zaužívanú stredovekú orientáciu sakrálnych stavieb so svätyňou orientovanou smerom na východ. Kedy presne bol kostol zbúraný a nahradený novou sakrálnou stavbou, zostáva nejasné. Kanonická vizitácia z roku 1559 uvádza, že kostol bol poškodený cisárskym vojskom po dobývaní hradu od Melíchara Balašu v roku 1549.⁴³ Vizitácia z roku 1561 opäť konštatovala dezolátny stav kostola.⁴⁴ Na neskoršom vyobrazení z roku 1639 je však zachytený už nový renesančný kostol so zmenenou orientá-

ciou. K zbúraní stredovekého kostola teda došlo medzi rokmi 1561 a 1639.

Vyobrazenie, na rozdiel od plánu, znázorňuje južne od vežovej mestskej brány aj mlyn, ktorý sa v Leviciach spomína už v roku 1424⁴⁵ a v urbári hradného panstva z roku 1544 je uvádzaný ako jednokolesový.⁴⁶ Zachytená je

■ Poznámky

33 Pozri pôdorys hradu s vývojovou analýzou: Bóna – Plaček (pozn. 11), s. 174.

34 Ján Lukačka, Levice v období včasného novoveku, in: Marta Švolíková (ed.), *Levice – monografia mesta*, Banská Bystrica 2016, s. 47–58, cit. s. 51.

35 Ibidem, s. 51.

36 Krátka zmienka o nálezoch a výskume, ktorý bol realizovaný pod vedením doc. PhDr. Jozefa Hošša, CSc. sa nachádza napr.: Eduard Krekovič, Archeológia, in: Marta Švolíková (ed.), *Levice – monografia mesta*, Banská Bystrica 2016, s. 26–34, cit. s. 34.

37 Nehnutelné archeologické nálezy boli po výskume odstránené a na ich mieste vzniklo podzemné parkovisko.

38 Ede Reiszg, Bars vármegye története, in: Samu Borovszky, *Magyarország vármegyei és városai, Bars vármegye*, Budapest 1902, s. 340.

39 Túto skutočnosť dokladá aj nálezozá situácia viditeľná na už viackrát publikovanej fotografii bránového otvoru. Najnovšie pozri: Nikola Mihálová – Vojtech Laufer-Lévavári, in: *Acta musei Tekovenssis Levice XII*, Levice 2020, s. 204.

40 Archív Pamiatkového úradu SR, fond Pamiatkové orgány 1919 – 1951, šk. č. 53, spis č. 1768/32, Levice, mestský múr, ochrana.

41 Margaréta Nováková, Myšlienky na margo jednej brány, in: *Valentín Balaša a jeho doba – historické súvislosti. Zborník z II. medzinárodnej konferencie, Modrý Kameň, september 2014*, Modrý Kameň 2014, s. 238–241.

42 Pozri tiež: Dušan Dorotjak – Tibor Zalčík, K výstavbe Levíc v minulosti a dnes, in: *Vlastivedný časopis X*, 1961, č. 2, s. 77–78.

43 Mária Kohútová, Vplyv reformácie na vývoj farskej siete, in: Vladimír Rábik (ed.), *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*, Krakow 2010, s. 307.

44 Vojtech Bucko, *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564 : Reformatio in archidioecesi Strigoniensi ad a. 1564 : (Pramenný príspevok k slovenským cirkevným dejinám)*, Bratislava 1939, s. 217.

45 Tomáš Sitár, *Osídlenie Tekovskej stolice v stredoveku*, Krná 2020, s. 296.

46 Richard Marsina – Michal Kušík (edd.), *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku*, Bratislava 1959, s. 189.

6

7

Obr. 6. Jedna zo zamurovaných delových strielní v severnej časti juhovýchodného bastiónu. Foto: Matúš Martinák, 2013.

Obr. 7. Odkrytý murovaný bastión mestského opevnenia so zvyškami drevených kolov počas asanácie. Foto: Matúš Martinák, 2008.

iba časť murovaného blokového objektu so sedlovou strechou a dvoma mlynskými kolesami, ktoré sú zasadené do vodného toku (dnešný potok Perec) vyúsťujúceho z močaristého územia. Poloha tohto mlyna sa po stáročia nezmenila. Z orientácie pozdĺžnej osi murovaného mlynského objektu zachyteného na najstarších komasačných mapách Levíc zo 60. rokov 19. storočia sa zdá, že objekt mlynu, zachytený už na vyobrazení, bol zachovaný až do výstavby nového objektu valcového mlyna postaveného v roku 1879,⁴⁷ ktorý ho na tom istom mieste nahradil.

Nové poznatky poskytuje vyobrazenie aj k bezprostrednému okoliu Levíc. Z juhozápadu a severozápadu obopínal hradný komplex a opevnenú časť mesta močaristý terén. Kopcovitý terén na severovýchode je zaznamenaný pomerne schematicky. Kopec s najvyšším vrcholom, ktorý leží oproti hradnému jadrú, bol zachovaný až do 70. rokov 20. storočia, kedy bol kvôli rozsiahlej výstavbe cestnej komunikácie odstránený. Tento masív predstavoval pôvodne jednoliaty celok s hradným návrším. Už v stredoveku bola do tohto hrebeňa vytvorená šijová priekopa zabezpečujúca ochranu hradu zo severovýchodu. Priekopa bola postupne prehĺbovaná a rozširovaná, až nadohľadla podobu monumentálneho prieseku, ktorý zachytáva aj perspektívny pohľad a plán.⁴⁸ Cesta, ktorá vedie po jednom z juhozápadných svahov masívu Kalvárie, je v teréne v podobe

úvozu čiastočne lokalizovateľná ešte aj dnes.

Perspektívny pohľad zachytáva aj časť krajiny severovýchodne od opevneného mesta, kde je zachytené zoskupenie dvoch radov hospodárskych usadlostí. Domy neznámej konštrukcie sú vyobrazené ako nadzemné stavby väčšinou na pôdoryse obdĺžnika, prípadne v tvare písmena L so sedlovými strechami, pričom v čelách štítov majú viditeľnú sochovú konštrukciu. Podľa ich zachytenej pozície na vyobrazení by sme dnes toto doteraz celkom neznáme osídlenie situovali pod južné a juhozápadné úbočie návršia Kalvárie. Táto poloha bola v 2. polovici 20. storočia masívne zastavaná bytovou výstavbou, s ktorou súviseli aj rozsiahle terénne úpravy. Napriek tomu z tohto priestoru nie sú nateraz známe žiadne archeologické nálezy, ktoré by nám stopy tohto osídlenia doložili priamo v teréne.

Od Angieliniho vyobrazenia Levíc nateraz pôsobí hodnovernejšie už iba dvojica spomenutých vyobrazení hradu a mesta od kresliara a staviteľa Johanna Ledentua z obdobia okolo roku 1639. Tieto pohľady na Levice boli v priebehu 17. storočia rovnako niekoľkokrát kopírované ďalšími autormi v čoraz zjednodušovanejšej podobe, až postupne úplne stratili na svojej hodnovernosti.⁴⁹

Hodnota vyobrazenia a plánu z pohľadu pamiatkovej starostlivosti

Na základe bližšej analýzy plánu a perspektívneho pohľadu Levíc možno povedať, že ide o dobovú dokumentáciu, ktorá v prípade vyobrazenia, aj napriek slabšie zvládnutej perspektíve, pomerne hodnoverne zachytáva ich vtedajšiu podobu. Pôdorysná situácia, ale aj podoba jednotlivých objektov dosvedčujú, že autor, ktorý ich ako prvý na základe vlastných meraní a poznatkov zachytil, mal dobrú znalosť po-

by terénu i architektúry. Viaceré zo zobrazených stavebných detailov hradu skutočne v danom období existovali (napr. delové strielne juhovýchodného bastiónu), no neskôr ich zakryli mladšie stavebné úpravy. Datovanie oboch kresieb na základe analýzy jednoznačne spadá pred rok 1571. Zachytávajú teda s veľkou pravdepodobnosťou situáciu v rozmedzí rokov 1560 až 1570. Hodnotné sú nielen vo vzťahu k dodnes zachovaným pamiatkovým objektom, ale aj k územiu historického jadra mesta, pretože predstavujú cenné pramene k jeho podobe a postupnému stavebnému vývoju.

Niektoré z poznatkov, ktoré vyplynuli z analýzy, sa ukazujú ako podnetné aj pre možné budúce revízne architektonicko-historické, ale aj archeologické výskumy v rámci hradného areálu. Zaujímavé môže byť objasnenie postupnosti výstavby západnej línie opevnenia južného predhradia, kde datovanie hranolovej veže radí dvojica tvaroslovných prvkov (portálov) do obdobia bližšie k roku 1560. Tým vymedzujú dolnú hranicu datovania, pretože viedenský plán a vyobrazenie predmetnú vežu ešte nezachytávajú. Pri zodpovedaní niektorých otázok a potvrdení stanovených predpokladov môže zohrať

■ Poznámky

⁴⁷ Karol Sándor – Peter Tesák (edd.), *Levice – Minulosť a súčasnosť mesta*, Bratislava 1989, b. č.

⁴⁸ Martinák, (pozn. 22), s. 50.

⁴⁹ Viaceré z opísaných vedút Levíc publikovala vo svojej práci Katarína Zavadová, in: Katarína Zavadová, *Verný a pravý obraz slovenských miest a hradov, ako ich znázorňovali rytci a ilustrátori v XVI., XVII. a XVIII. storočí*, Bratislava 1974, s. 72–73, kat. č. 298, 303, 305, 306, 307, 309, 310.

podstatnú úlohu aj archeológja. Nie je nateraz jasné, či sa pri radikálnych stavebných úpravách realizovaných v posledných desaťročiach v priestore juhozápadného bastiónu realizovali aspoň záchranné archeologické výskumy. Tie mohli vo zvyškoch zachytiť stopy palisádového opevnenia aj so starším drevozemným bastiónom zachyteným na pláne a vyobrazení. Na prípadnú terénnu identifikáciu archeologickým výskumom čaká aj dnes úplne zaniknuté a dosiaľ neskúmané severozápadné predhradie. Jeho priestor je v súčasnosti nezastavaný a dáva do budúcnosti priestor na prípadnú, aspoň náznakovú, pamiatkovú prezentáciu zaniknutých opevnení.

Oba grafické materiály poskytujú cenné poznatky aj k podobe a priebehu staršej fázy palisádového opevnenia mesta s baštami a vežovými bránami. Opevnenie bolo nateraz skúmané len zlomkovito a v prípade rozsahovo najväčších výkopových prác v historickom jadre mesta realizovaných v roku 2008 sa zdá, že jedna z troch zachytených línií pozostatkov drevených kolov by mohla patriť aj palisádovému opevneniu zachytenému na pláne a vyobrazení.⁵⁰ Okrem nich však počas týchto prác prekvapilo vo väčšom rozsahu zachované murované opevnenie s bastiónom, ktorý zachytávajú neskoršie veduty a plány zo 17. storočia. Ako ukázal tento zmienený nález pozostatkov opevnenia, následne už v čase pokročilej výstavby podzemného parkoviska necitlivo odstránený, je v budúcnosti potrebné zvoliť maximálne ostražitý a citlivý prístup. Týka sa to nielen stavebného plánovania, ale aj zvoleného rozsahu a metódy pamiatkového výskumu a následnej pamiatkovej ochrany, s ktorou súvisí nevyhnutné zachovanie takýchto nehnuteľných archeologických nálezov. Nález časti murovanej hradby opevnenia mesta nemusí byť pri súčasných stavebných prácach ojedinelou záležitosťou. Ukázal to aj ďalší, no rozsahovo skromnejší výskum s nálezom murív v jednom z vnútorných dvorov na Štúrovej ulici.⁵¹ Zvýšenú mieru pozornosti treba venovať aj akýmkoľvek výkopovým prácam v predpokladaných miestach mestských brán, ktorých miesta v historickom jadre mesta neboli dosiaľ bližšie skúmané. Úlohou budúcich výskumov je zároveň zodpovedať otázku, či boli vežové brány murovanej alebo drevenej konštrukcie. V prípade, že by analýzami boli podrobené aj ďalšie vyobrazenia a plány Levíc zo 17. storočia, je žiaduce vytvoriť následný priemet priebehu predpokladaného, ale už aj čiastočne archeologicky doloženého mestského opevnenia do katastrálnej mapy (obr. 7).

Nevhodné zásahy sa historickému prostrediu Levíc ale nevyhýbali ani v minulosti. Juhozápadnú a čiastočne severovýchodnú časť najstaršieho jadra mesta zasiahli v 2. polovici 20. storočia plošné asanačné práce, na ktoré bezprostredne nadväzovala nová výstavba bez archeologických výskumov. Na základe oboch grafických materiálov z viedenského atlasu možno označiť aj odstránenie značnej časti výrazného skalného výbežku masívu Kalvárie, ktorý sa ešte v 70. rokoch 20. storočia týčil oproti hradu, za radikálny zásah do jeho najbližšieho okolia. Aj vyobrazenie dokladá, že umelo vytvorený priesek v skale medzi hradom a návrším Kalvárie bolo možné chápať ako obranný prvok vo funkcii šijovej priekopy, ktorý existoval už minimálne v 60. rokoch 16. storočia.

Vyobrazenie Levíc sa nedávno stalo podkladom aj pre realizáciu nedeštruktívneho geofyzikálneho výskumu. Ten sa realizoval v roku 2018 v priestoroch dnešného barokovo-klasicistického kostola sv. Michala za účelom snahy o identifikáciu stredovekej sakrálnej stavby. Na jej existenciu okrem iného nepriamo poukazoval aj dávnejší nález ľudských kostrových pozostatkov nájdených pri výkopových prácach v blízkosti dnešného kostola sv. Michala v roku 1935. Aj na základe toho sa predpokladala na tomto mieste kontinuita sakrálnej stavby.⁵² Vyobrazenie však umožnilo presnejšie si vytýčiť miesta s predpokladaným výskytom a možným priebehom zaniknutých murív staršej stavby. Dosiahnuté výsledky môžu byť v súčinnosti s archeologickým výskumom zohľadnené pri prípadných budúcich stavebných prácach v interiéri aj exteriéri kostola.⁵³

Zaiste podnetným by bolo aj vyhodnotenie ďalších plánov a vyobrazení z reprezentatívneho viedenského atlasu, a to nielen v prípade hradov a pevností z územia dnešného Slovenska. Ako príklad možno uviesť neďaleko Levíc ležiace niekdajšie banské mesto Pukanec. To bolo, ako vyplýva aj z Angieliniho nákresu,⁵⁴ už v 16. storočí opevnené rozsiahlym drevozemným opevnením. Presný priebeh tejto staršej fázy opevnenia sa v rámci súčasnej zástavby dá nateraz iba predpokladať a nie je doložený archeologickým výskumom. Angieliniho plány tak môžu pri niektorých sídlach (napr. Levice, Pukanec) zároveň slúžiť aj na vymedzenie a bližšie špecifikovanie ich nateraz chýbajúcej ochrany pamiatkovo hodnotných území historických jadier.

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu UGA č. I/3/2021.

PhDr. MATÚŠ MARTINÁK
Katedra muzeológie, FF UKF v Nitre
martinak.matus@gmail.com

■ Poznámky

50 Krekovič, Archeológia (pozn. 36), s. 34.

51 Marián Samuel, Záchranný výskum na Štúrovej ulici v Leviciach, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2009*, 2013, s. 239–240, 334.

52 Ladislav Vincze, Levické cintoríny, in: Marta Švolíková (ed.), *Levice – monografia mesta*, Banská Bystrica 2016, s. 198–199, cit. s. 198.

53 Ján Tirpák, *Levice – poloha: kostol sv. Michala* (Odborný posudok nedeštruktívneho archeologického výskumu), Fakulta prírodných vied UKF, Nitra 2019. Za možnosť čerpať z nateraz nepublikovaného posudku ďakujeme doc. RNDr. Jánovi Tirpákovi, CSc.

54 In: Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8609, fol. 47r.